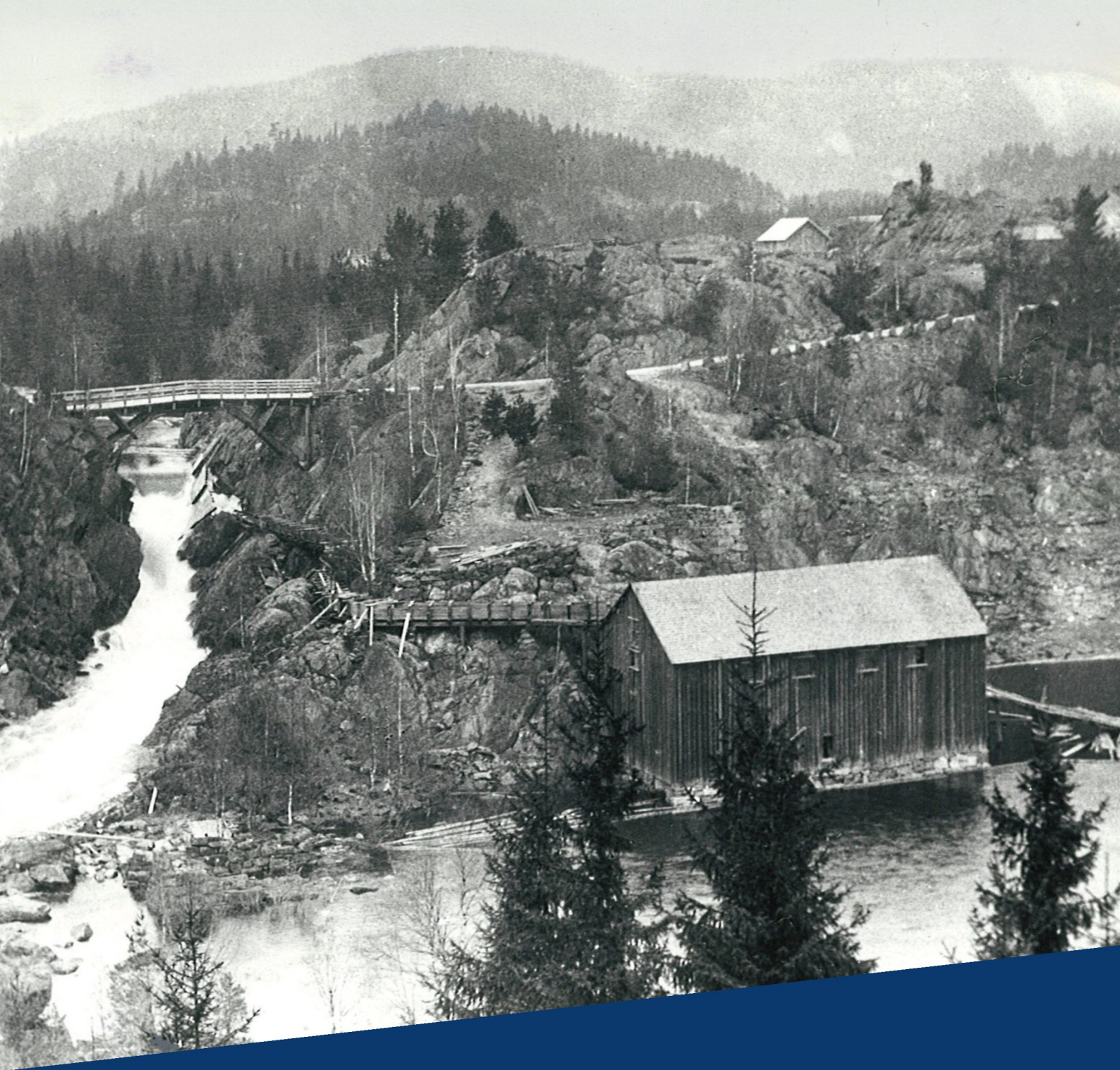

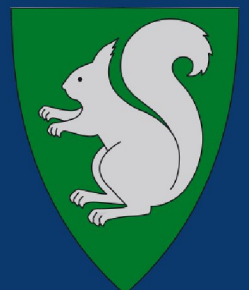

FROLAND KOMMUNE

KOMMUNEPLAN

KULTURMINNEPLAN

2021 - 2025

KULTURMINNEPLAN

INNHold:

Bakgrunn	3
Kulturminner og kulturvern	4
Registrerte kulturminner	6
Mål og strategier for forvaltning og formidling	7

Bakgrunn

I 2017 ba Riksantikvaren alle kommuner utarbeide kulturminneplan og bevilget støtte til arbeidet med kr 100 000 per kommune. Froland kommune mottok tilskudd i 2018, og arbeidet startet i 2019.

I forankringen av oppdraget har det vært gjennomført møter med kulturvernseksjonen i tidl. Aust-Agder fylkeskommune.

I møtene har føringene fra Riksantikvaren vært lagt til grunn. Fokus i arbeidet har vært å beskrive de kulturminner som kan ha en formidlingsverdi. Planen tar stilling til hvordan disse kan bevares, istandsettes og formidles. Det har vært lagt til grunn en inndeling i kulturminner av lokal, regional, nasjonal og internasjonal betydning.

Det ble i samråd mellom kommunen og engasjert kulturminneregistratør utarbeidet en liste over aktuelle kulturminner som skulle registreres og utarbeidet et registrerings-skjema med nødvendige parametere for å gi tilstrekkelig informasjon til planarbeidet. Utfylte registrerings-skjema er vedlegg til plandokumentet.

Historiker Johnny Østreim har vært engasjert i arbeidet med å skaffe oversikt og fylle ut registreringsskjema for de viktigste kultur-minnene i kommunen.

Planarbeidet skulle ha vært sluttført sommeren 2020, men er blitt utsatt pga. koronapandemien.

Kulturminner og kulturvern

Et kulturminne kan være materielt (fysisk), eller det kan være immaterielt eller begge deler. Videre er kulturminner inndelt etter alder. Kulturminner fra før middelalderen kalles fornminner, mens kulturminner etter den tid kalles kulturminner. Eksempel på fornminne er gravhaugene på Mjølhus. Kulturminner er inndelt i tekniske, kulturhistoriske og litterære kulturminner. Tekniske kulturminner kan være f.eks. fysiske minner etter gruvedrift, møller, veianlegg og industriell produksjon og transportmidler som fartøy, tog, biler og anleggsmaskiner. Det kan også omfatte bygninger.

Kulturhistoriske kulturminner omfatter i hovedsak gjenstander som er bevart. Et eksempel er samlingen av gjenstander etter matematikeren Niels Henrik Abel på Bukkerommet i hovedbygningen på Frolands Verk. Det kan også være bygningsmassen på Frolands Verk på gårdstunet. Et annet eksempel er ovnssamlingen på Frolands Verk, samt gjenstandssamlingen som er utstilt på Frolands Verk etter kirkesanger og lærer Anders Løvland.

Eksempler på immaterielle kulturminner er kulturminnet på Frolands Verk med fortellingen om matematikeren Niels Henrik Abels liv og verk og hans betydning. Dette inngår i det som kategoriseres som et litterært kulturminne, som igjen korresponderer med inndelingen i museer. Et litterært museum forteller historien om en forfatters, komponists, matematikers eller en annen persons liv og verk.

Et annet eksempel på et immaterielt kulturminne er fortellingen om Sam Eydes og Kristian Birkelands forsøksproduksjon av Salpeter på Vassmoen ved Eivindstad i Froland i årene 1904-1906, der også lysbueovnen ble utviklet og satt i produksjon. Dette ble senere flyttet til Notodden og senere også etablert på Rjukan. Forsøksfabrikken er revet, og selve området ligger i dag under vann i demningen til kraftstasjonen på Eivindstad. Det som er bevart er fotografier og skriftlige kilder med informasjon om personer som arbeidet der og hva som fantes av teknologi, bygninger og utstyr.

Bevaring og istandsetting av kulturminner

Kulturminner kan være i både offentlig og privat eie. Det finnes finansieringsordninger for istandsetting og restaurering av kulturminner. Norsk kulturminnefond er en viktig aktør og forvalter betydelige midler, i hovedsak til private eiere av kulturminner. Riksantikvaren og Agder fylkeskommune har også ulike tilskuddsmidler.

Lovgrunnlag og forvaltningsansvar

Kulturminner reguleres av kulturminneloven. Miljøverndepartementet har det øverste ansvaret, deretter kommer Riksantikvaren og fylkeskommunene. Universitetets oldssakssamling har utøvende registreringsansvar for fornminner. I forbindelse med reguleringsarbeid følger et ansvar for kommunene etter plan- og bygningsloven, og i mange tilfeller må områder konsekvensutredes for bl.a. fornminner. Eksisterende fysiske kulturminner gir seg selv.

Registrering av kulturminner

Kulturminnene er registret etter inndelingen i betydning lokalt, regionalt og nasjonalt og internasjonalt.

KULTURMINNEPLAN

Registrerte kulturminner

Registrerte kulturminner av nasjonal og internasjonal betydning

- Frolands Verk kultursenter, Niels Henrik Abels liv og verk
- Bøylefoss kraftstasjon
- Forsøksstasjonen på Vassmoen

Registrerte kulturminner av regional betydning

- Frolands Verk kultursenter, jernverkshistorien
- Fløtningsmurer ved Hynnekleiv, langs Tovdalselva
- Gloserhei gruver
- Froland kirke
- Mykland kirke
- Industrianlegg Espeland-Bøylestad og kopperverk på Mjølhus
- Tømmerrenne Bøylestad-Haugsjå
- Eivindstad dam
- Bøylefoss jernbanebru

Registrerte kulturminner av lokal betydning

- Forsamlingshus på Bøylestad, Bøylestad gamle skole
- Bygdeborg på Smifjellet i Osedalen
- Smelteverket/Koppverket ved Songefossen på Osevollen
- Steinkai på Espeland i forbindelse med gruvedriften på Skyttemyr og Bøylestad
- Bøylestad gruver og Skyttemyr gruve
- Maskingeværstilling fra andre verdenskrig, på Jørn Hurvs eiendom, Hurvehei
- Maskingeværstilling fra andre verdenskrig, på Magne Hurvenes' eiendom, Ustadheia
- Tre maskingeværstillinger ved Eivindstad kraftverk, mellom kraftverket og Kringlemyr
- Kvernhus på Moripen
- Songe sag ved utløpet av Songeelva ved Osevollen
- Allmannavegen, del av lengre veg/samferdselsanlegg, fra Øynaheia til Frolands Verk
- Gamle byvei, fra Libru til Hurvehei, deler av veien går langs Jomåsveien
- Jernbane Espeland, Skyttemyr, Bøylestad, i forbindelse med gruvedriften og transport til Osevollen

Mål og strategier for forvaltning og formidling

Kulturminner av nasjonal og internasjonal betydning

Frolands Verk kultursenter

Frolands Verk kultursenter er deler av eiendommen fra jernverket på Frolands Verk. Det ble etablert som jernverk i 1765 og var i virksomhet til 1899. Da gikk driften over til skogbruk og sagbruk. Jernverket ble etablert som det siste jernverket i det såkalte Arendals-beltet. Gårdsanlegget er bevart, mens bygningsmassen etter jernproduksjonen er borte. Hovedbygningen ble fredet allerede i 1927 og regnes blant topp ti i landet i sitt slag.

Froland kommune kjøpte eiendommen med gårdsanlegget, hagen og friluftsområdet ved Trevann i 1998, og det har vært drevet som kultursenter med vekt på kulturhistorie siden. I 2017 ble det besluttet å lage en utviklingsplan for Frolands Verk kultursenter, et arbeid som midlertidig er satt på vent pga. krevende kommuneøkonomi. Det er et uttalt mål å arbeide for å få tilskudd til driften av senteret på statsbudsjettet.

KULTURMINNEPLAN

Jernverkshistorien på stedet regnes ikke som unik i landssammenheng, men av regional betydning, da det ikke langt unna, på Nes verk i Tvedestrand, befinner seg Næs jernverksmuseum. Stedene utfyller hverandre. Mens Næs jernverksmuseum viser produksjonsanlegget, viser Frolands Verk kultursenter gårdsanlegget og hvordan det sosiale livet ved jernverket kan ha vært.

Unikt ved Frolands Verk kultursenter er historien om den berømte matematikeren Niels Henrik Abel. I jula 1828 besøkte han Frolands Verk, der hans forlovede Kristine Kemp arbeidet som guvernante. Han ble syk og fikk et lengre dødsleie på stedet. Han ble gravlagt ved Froland kirke 28. april 1929.

Mål

Øke besøkstallet til 20 000 besøkende årlig i løpet av en tiårsperiode

Strategi

Fortsette prosessen med å få Frolands Verk kultursenter inn på statsbudsjettet og sikre finansiering av en drift og fagkompetanse som gjør det mulig å formidle historien som det nasjonale kulturminnet stedet er.

KULTURMINNEPLAN

Vassmoen forsøksfabrikk

Industrigründeren Sam Eyde og professor i fysikk Kristian Birkeland var på leting etter tilstrekkelig vannkraft for å produsere salpeter, kunstgjødsel som skulle komme til å redde verden fra hungerskatastrofe. De fikk tilgang på vannkraft ved kraftverket på Eivindstad og startet forsøksproduksjon av salpeter i 1904. Det var her den såkalte lysbueovnen ble utviklet. Da det skulle besluttet å sette i gang ordinær produksjon i større skala, trengte de mer vannkraft enn Eivindstad kraftstasjon kunne levere. De etablerte derfor produksjon på Notodden og senere på Rjukan. Dette ble starten på Norsk Hydro, som i dag heter Yara. Opprinnelsen til Norsk Hydro sto altså i Froland, en historie som ikke er like kjent som fabrikkhistorien fra Notodden og Rjukan.

Det er utarbeidet en mulighetsstudie for å etablere en utstilling om forsøksproduksjonen i andre etasje i stallen på Frolands Verk kultursenter.

Mål

Formidle historien om Frolands rolle i etableringen av Norsk Hydro som en lokal forpliktelse av nasjonal og internasjonal betydning.

Strategier

- Utarbeide en utstilling om Vassmoen på Frolands Verk kultursenter
- Etablere samarbeidsavtaler med Norsk Industriarbeidermuseum og Verdensarvprosjektet på Notodden og Rjukan
- Etablere avtaler med Arendal kommune og Eydehavn Museet om samarbeid rundt formidling av historien om Sam Eydes liv og forsøksproduksjonen på Vassmoen

Dette inngår som ett av to hovedelementer i arbeidet med å gjøre Frolands Verk kultursenter til et museum og kulturhistorisk senter av nasjonal betydning.

Haugsjå dam og Bøylefoss kraftstasjon

Arendals Fossekompani ble stiftet i 1896, og nåværende kraftstasjon ble bygd få år senere. Selskapet ble stiftet før lov om hjemfallsrett ble vedtatt i Stortinget i 1908, slik at Arendals Fossekompani har retten til vannkraften i ubegrenset tid. Bygningsmassen på Bøylefoss kraftstasjon er et viktig industrielt kulturminne fra sin tid i nasjonal sammenheng og har vært viktig for å levere kraft til den nye kraftkrevende kjemiske prosessindustrien som Sam Eyde etablerte.

Mål

Formidle historien om utbyggingen av vannkraften i Arendalsvassdraget og dens betydning lokalt, regionalt og nasjonalt for utbygging av kraftkrevende industri i Norge før 1. verdenskrig

Strategi

Ta initiativ til dialog med Arendals Fossekompani for å undersøke muligheten for en samarbeidsavtale om formidling gjennom guidede omvisninger av Haugsjø dam og Bøylefoss kraftstasjon som kulturminner i turistsesongen i regi av et framtidig styrket museum på Frolands Verk kultursenter.

Kulturminner av regional betydning

Fløtningsmur i Tovdalsvassdraget på Hynnekleiv

Fløtningsmuren er bygd rundt 1860 av skogeiere i området i forbindelse med tømmerfløtingen. Dagens eier er Magne Haugland. Det er mulig å få tilskudd fra NVE til eier og samarbeide med Østre Agder om formidling. Anlegget har stort reiselivspotensial, og det ligger til rette for opprustning som tursti med badeplass. Dette vil være et viktig bidrag som attraksjon langs rv. 41. Telemaksveien. Sammen med kommunene Birkenes, Åmli, Nissedal, Kviteseid og Seljord er Froland del av det interkommunale samarbeidet Telemarksvegen. Besøksmålet styrkes av Potetbua som ligger like ved og har samme eier og driver.

Mål

Øke anleggets stilling som besøksmål i turistsesongen

Strategi

I samarbeid med eier utløse finansiering av teknisk istandsetting og tilrettelegging som trygg tursti. I samarbeid med eier få etablert publikumstoalett i bygget til Potetbua.

Gloserhei gruver

Gruvedriften ble startet av Ole Martin Storemyr, og gruvene var en viktig arbeidsplass i perioden 1899-1983. Gruvene ligger på gården Lyngroth. Gruvene leverte mineraler som feltspat, kalifeltspat og kvarts til ulike industrier nasjonalt og internasjonalt. Feltspat ble brukt i keramikkindustrien, kalifeltspat til bl.a. proteser, og kvarts var ett av flere råstoff til silisiumkarbid som ble produsert ved Arendal smelteverk på Eydehavn fram til 2005.

Mål

Tilrettelegge for at historien kan formidles for turister.

Strategi

Inngå samtaler med eier av Lyngroth gård og Froland historielag for å avtale hvordan kulturminnet og dets fortelling kan formidles og i hvilken form.

Kulturminner av lokal betydning

Mål

Formidle kunnskap og interesse og legge til rette for at kulturminnene kan oppleves av det lokale og regionale publikum.

Strategier

- Enkel merking og skilting
- Søknad om spillemidler og kulturvernmidler
- Formidling gjennom arrangementer i regi av Froland historielag

FROLAND KOMMUNE

Frolandsveien 995

4820 Froland

www.froland.kommune.no

